

L. HADROVICS, LES RELATIONS HUNGARO-SERBES

DE 1849. À 1869.

Profesor Instituta za istraživanje istočne Evrope u Budimpešti, L. Hadrovics, objavio je u časopisu »Sociologie et droit slaves« (Paris 1948) studiju o *Mađarsko-srpskim odnosima od 1849—1869.*

Autor izlaže historijat tih odnosa od neprijateljstva 1848., preko Kossuthove emigrantske aktivnosti uopće, a one oko vojvodanskih i kneževinskih Srba napose, zatim Miletićevog nastojanja oko saveza s Mađarima do nagodbenjačkog doba, kad Miletić prelazi i prema Mađarima, u opoziciju. Vlastite sudove daje autor samo o događajima 1848. Ta je godina baš zato trebala da ude i u naslov, jer se, uostalom, bez nje ni zbivanja g. 1849. ne mogu razumjeti; g. 1848. u srpskom pokretu znači, u svome početku, solidariziranje s naprednim mađarskim programom, a bez sumnje i dosljedniji demokratizam negoli je bio mađarski. Uzimajući u naslov g. 1849., autor sebi olakšava posao, jer on želi pokazati, kako su srpska razočaranja od 1849. bila logična posljedica njihove vlastite pogreške. U stvari, pogreška je bila na strani Kossuth-ovih Mađara. Autor je bio dužan, da, ako ništa drugo, barem povede računa o tome, da su već neki suvremenici mišljenja suprotnog njegovome. Govoreći o pomirenju Mađara sa Srbima, S. Kapper ističe činjenicu, »da mađarska vlada ničem nije bila manje sklona negoli tome (pomirenju) u vrijeme, kad bi Srbi bili prihvatili koncesije i manjeg opsega, kad su dapače molili za njih; i grof Teleki svakako bi ispravnije bio požalio to što je mađarska vlada stala pomišljati na koncesije tek onda, kad su sentomaške ravnice već bile natopljene krvlju od višemjesečnog ratovanja, a zapisnici prijevremenih sudova ispunjeni imenima stotina (ljudi) smaknutih jedino zbog njihovog srpskog porijekla«. (Die serbische Bewegung in Südungarn, Berlin 1851., bilj. na str. 209 i 210; djelomično preveo S. J. Zdravković, Srpski pokret u južnoj Ugarskoj (1848.), Beograd 1870.)

Godina 1848., kakvu Hadrovics ne uzima u obzir, historijska je činjenica, koja je trebala naći svoje mjesto u ovoj studiji, to više, što je očevidni cilj Hadrovicseve radnje: informirati na temelju otprije poznatih naučnih rezultata. (Među ostalim Hadrovics se osobito služi djelima D. Jánossyja: »Die Territorialfrage der serbischen Woiwodschaft in Ungarn«, Jahrbuch des... Instituts für Ungarische Geschichtsforschung in Wien 3, 1933 i »Die Geheimpläne Kossuths für einen zweiten Befreiungsfeldzug in Ungarn 1849—1854«, na istome mjestu 6, 1936.)

Ono što bi se moglo nazvati analizom zbivanja, ograničava se samo na tumačenja o 1848., a tu se vodi računa samo o prividu, ali ne i o suštini pojava. Nekoliko Hadrovicsevih formulacija dostajat će da pokaže njegovo shvaćanje i srpske i mađarske 1848., a i historijskog zbivanja uopće.

Govoreći o Mađarima, Hadrovics kaže u uvodu na str. 16: »Ideje ljudske slobode, političke nezavisnosti i socijalnog progresa pridružile su se romantičkom nacionalizmu epahe: njihovo usko povezivanje iznijelo je u prvi plan problem narodnog jezika«. Dovoljno je poznato, o čemu se radilo: vodila se borba građanskih, u tome vremenu i na tome mjestu progresivnih oblika života, protiv feudalnih, koji su se preživjeli: jasno je da su pojmovi »ljudska sloboda«, »politička nezavisnost«, »soci-

jalni progres« neprecizna imena baš za tu borbu; da je ta borba pravi sadržaj »romantičkog nacionalizma« uopće, a napose i ovog mađarskog: da, prema tome, autor suprotstavlja jedan pojam tom istom pojmu — jer nije načisto s njegovima sadržajem, pa ostaje pri samim pojavama (problem narodnog jezika). Ne pitajući, zatim, za konkretni sadržaj pojma »socijalni progres« u datom momentu (buržoaski ekonomsko-socijalno-politički program), on griješi višestruko: previda, da je evropsko revolucionarno gibanje potaklo buržoaske elemente svake pojedine narodnosti u Austriji odn. Ugarskoj na slične metode borbe i borbene parole; šta su pri tom mogle da očekuju i traže najšire i najpotištenije narodne mase, pogotovo se ne vidi. A koje mjesto u buržoaskom nastojanju ima borba za narodni jezik, to bi se moglo objasniti samo ako se povede račun prije svega o ekonomskim uvjetima života, koji se proučava. Tako bi, zaista, i narodne mase u austrijskom i ugarskom gibanju ušle u račun, no to je postalo nepotrebno, čim je Hadrovics građanski program učinio — vrijednim uvijek i svagdje. — Na drugome mjestu, zaista, (str. 23) Hadrovics, premda u drugoj vezi, bilježi markantnu točku iz mađarskog ekonomskog programa: Kosuth, iz emigracije, za nagodbu s južnim Slavenima zahtijeva sigurnu vezu s Rijekom. Baš zato ne može se reći (str. 16), da je »romantizam budio u njima (Mađarima, Lj. K.), težnju za himeričkom ekspanzijom«, niti se može reći, da su »brojni romantički spisi i govori bili takvi, da su Srbima, Hrvatima, Slovacima i Rumunjima nametali misao (!), da Mađari ugrožavaju njihovu narodnu egzistenciju«, jer naprosto nije istina, što tvrdi autor, da se »vrlo malo činilo, da bi se dosegao taj cilj«.

I prema Hadrovicsu očevitno je, da je mađarskom romantizmu imanentna težnja za »himeričkom ekspanzijom«. Međutim, nakon što je »romantizam« lišio njegovog sadržaja, i sama »himerička ekspanzija« postala je neopasna, dok ona u stvari slijedi vrlo realne geografske pravce (usp. R. Bičanić, Industrijska revolucija u Hrvatskoj i godina 1848. Historijski zbornik I. 1940., str. 87). Nije li onda jasno, da su južni Slaveni reagirali na sablasti i da su se, nužno, morali osramotiti pred historijom? To Hadrovics i želi da dokaže. Idealistička interpretacija historije poslužila mu je pri tom savršeno.

Iz gornjeg se vidi, da Hadrovics ne priznaje agresivni karakter mađarskog nacionalizma; da je vojvođanskim Srbima, dosljedno, porekao pravo na samoobranu. Ne će mu zato biti teško ni to, da »mađarskom narodnom pokretu« suprotstavi srpsko nastojanje, da obrane od Mađara svoja od Austrije uvijek potvrđivana privilegija. Dovoljno je poznato, da je dvor ta privilegija izigravao i da je austrijska vladavina ugrožavala srpsku narodnu egzistenciju jednako, kao što ju je 1848 i prije nje ugrožavala mađarska. I ta spoznaja je u osnovi postupaká srpskog narodnog odbora i Stratimirovićevih revolucionarnih akcija. Dosljedno, negodovanje Srba pred mogućnošću, da budu »uklopljeni u mađarsku naciju, u političkom smislu ovog termina« (str. 17), treba suprotstaviti ne »mađarskom narodnom pokretu«, nego samom nedosljednom mađarskom slobodarstvu; onome momentu u mađarskom nastojanju, kada su liberalni Mađari izdali svoj vlastiti program. Istini za volju trebalo je suprotstaviti barem jedan nacionalizam drugome, ako već ne će da se konstatira nedosljednost mađarskog vodstva. Autor to ne konstatira, jer bi takvo priznanje oborilo njegov sud o srpskom pokretu, koji se sud svodi na često ponavljano, ali i s više strana s pravom kritikovano mišljenje: da su Srbi prije svega služili i poslužili austrijskoj reakciji; da se sva njihova aktivnost 1848. svodi na tu ulogu: dapače, da je njihov cilj bio služiti Austriji, ne bi li, tobože, spasili »privilegija«. Poznato je,

da je Rajačić bio nosilac takve politike, ali da to nije bila politika i srpskog pokreta, i to je poznato. A baš to tvrdi autor indirektno, kad kaže izlažući mađarski napredni program (str. 17): »Toliko o reformama, koje bi, u drugačijoj atmosferi, izazvale oduševljenje narodnosti«. Činjenice govore baš protivno: taj je program izazvao entuzijazam i kod južnih Slavena, usprkos svim borbama na saborima. »Dapače i u južnim županijama i gradovima, — kaže Kapper (str. 30) — činilo se, da je svaka nacionalna mržnja uzmakla pred slavljem nad političkim tečevinama, i izjave slaganja iz slavenskih gradova obasipale su ugarski sabor«. Taj momenat u srpskom ustanku Hadrovics ne pozna; on, naprotiv, varira misao o srpskom sluzenju Austriji. S tim nastojanjem u skladu je i tvrdnja, da je Kossuth ušao u rat sa Srbima »malgré lui« — protiv svoje volje (str. 19). U stvari, rat je bio nužna posljedica njegovog držanja; o dosegu takvih konsekvencija Kossuth sebi nije davao računa. Dalje, ni na koji način ne bi se mogla bolje pokazati ovisnost srpskog pokreta od Austrije, negoli ovom proizvoljnom tvrdnjom o kneževinskim Srbima-dobrovoljcima, koji su se vratili u Srbiju (str. 19): »Windischgraetz, koji je smatrao da je rat završen, nije ih više trebao«. Činjenica, da su Windischgraetzu i Srbima bili potrebni i da su mu oni dobro došli, neosporna je. Ali da se sva uloga Srba ima svesti na Windischgraetzovu »potrebu«, tu tvrdnju obara činjenica, o kojoj izvještava sam Hadrovics: vijest o ruskoj intervenciji prisilila je mađarske vođe da se pokušaju nagoditi s narodnostima, t. j. priznati ih takvima, što su sve dotada propustili učiniti. Tako je Hadrovics napokon nacionalno pitanje postavio na pravo mjesto jednostavnim konstatiranjem činjenice; godina 1849. pred Világos nije se mogla prešutjeti, ako se već preuzelo da se prešuti četrdesetosma.

Za niz drugih krivo postavljenih tvrdnja o 1848. naći će se pravilna objašnjenja u najnovijim radovima prof. V. Bogdanova. Tako o ulozi bana Jelačića, koga je, po Hadrovicsu dvor imenovao banom, »da pokaže svoju naklonost prema Hrvatima« (str. 18); o tvrdoglavoj rebeliji (tobože carskih) Srba, koji su se za vrijeme primirja (24. VI. do 4. VII. 1848.) u ratu s Mađarima dalje naoružavali (str. 18), kao da nisu Mađari prvi napali i kao da nisu, kao baza za pregovore, srpski zahtjevi za vlastitim teritorijem bili odbijeni; o brutalnosti kneževinskih dobrovoljaca (str. 19), kao da su mađarske čete imale za njima zastajale; i kao da nije činjenica, da je stanovništvo južne Ugarske nacionalno heterogeno i da živi veoma pomiješano na svome teritoriju, najviše doprinijela okrutnostima ovoga rata; o tome, kojih se Srba ticala spoznaja patrijarha Rajačića, da za spasavanje njihove stvari ima »samo jedno sredstvo: pomoć (ruske) carske vojske« (str. 20).

Radovi prof. V. Bogdanova dovoljno upozoravaju na složenost ugarske problematike 1848., a da bi bilo potrebno sve to ponavljati na ovome mjestu. Treba istaći, da su specijalno mađarski historičari marksisti i prije 1948. (kad Hadrovics piše) razradili to pitanje na način koji ne dopušta tumačenja kakva daje Hadrovics, na što je prof. Bogdanov također upozorio. Shvaćanje, po kome od početka do kraja revolucije treba naprednim Mađarima suprotstavljati natražne narodnosti kao austrijske sluge, pobijeno je, čim se našlo ljudi koji su mogli i htjeli korigirati građansku historiografiju i njeno prešućivanje izvjesnih izvora i sistematsko previdanje klasne borbe.

Prije zaključka o 1848. autor izvještava o nastojanjima mađarskog vodstva, da se nagodi s narodnostima u vezi i s radom poljske emigracije oko kneza Adama Czartoryskog. Hadrovics pravilno konstatira za proljeće 1849. (str. 20): »Mađarski

problem odavna je prešao okvir rata vođenog za slobodu jednog jedinog naroda: radilo se o revoluciji, koja je imala ogromnu važnost za čitavu Evropu«. Na sličnoj spoznaji osnivao se u tim danima i rad kneza Czartoryskog, koji razvija razgranatu djelatnost oko toga da mađarski pokret poveže s poljskim i talijanskim; u tom cilju njegovi emisari imali su prije svega poraditi na izmirenju Mađara i ugarskih narodnosti. U takvom nastojanju došlo je do pariske konferencije kod kneza Czartoryskog 18. aprila (ne marta, kako piše Hadrovics) 1849., gdje je grof Teleki, Kossuthov predstavnik u Parizu, iznio osnovu za izmirenje s narodnostima (Hrvati, Srbi, Rumunji) na podlozi federacije, pored pogodbi, koje bi se učinile za uzdržavanje zajedničke flote, gradnje prometnih putova, i pored garancija za slobodu trgovanja (usp. J. Šidak, L'hôtel Lambert et les Croates, Annales de l'Institut français de Zagreb 1942—43, str. 17). Službenim putem Kossuth je (10. juna 1849) odbio da ovu koncepciju prizna kao bazu za nagodbu s narodnostima; on zahtijeva da se »u svakom slučaju očuvaju jedinstvo i integritet državnog teritorija, i prema tome također hegemonija Mađara« (Šidak, o. c., str. 17).

S istim osnovnim zahtjevom s obzirom na ugarske Srbe, istupa i grof Julije Andrassy pred Garašanina (na svom putu u Carigrad, da Tursku predobije za osnovu dunavske konfederacije): »integritet ugarske države, jedinstvo države, vodstvo mađarskog naroda i upotreba mađarskog kao službenog jezika zemlje« (Hadrovics, str. 21). Ne može se, dakle, govoriti o »izvjesnim sličnostima s Telekijevim sugestijama« kod Andrassyja. Prije svega i zato, što je Teleki usvajao, a Kossuth — dosljedno i Andrassy — izričito odbijao izvjesne zamisli Czartoryskog, govoreći da ovaj »nastoji da dobije oružje od francuske vlade, ali ne za nas, već za Hrvate, naše najgorčnije neprijatelje«. (Cit. kod Šidaka, o. c., str. 17.)

Logično je u takvom nizu misli i djela, kako je Andrassy reagirao u Beogradu na prijedlog D. Kušlana, jednog od vođa hrvatske ljevice, o oružanoj suradnji Hrvata i Mađara. On preporuča ministru Batthyány-u da izda za Hrvate proklamaciju, koja ni čime ne obvezuje. »Time se ništa ne će izgubiti, jer u slučaju pobjede, moći će se modificirati, a budemo li pobijeđeni, nismo ništa izgubili« (Cit. kod Šidaka, o. c., str. 17).

Takav je stav revolucionarne Mađarske, koja će 13. augusta doživjeti kod Vilá gosa slom — na nacionalnom pitanju. Da se to uzelo u račun, Hadrovicsev sud o srpskoj 1848. ne bi izgledao kako slijedi: »U početku, taj je pokret na izgled imao za cilj oslobođenje naroda, no doskora se stopio s vojnim akcijama austrijske reakcije« (str. 22).

U nastavku Hadrovics izvješćuje, u čemu su se sastojale pogodbe mađarske emigracije pri nastojanju da za buduće obračunavanje s Austrijom predobiju Srbe, i vojvođanske i kneževinske, za savez i pomoć. Hadrovics iznosi sve Kossuthove pokušaje, da protiv Austrije iskoristi međunarodne odnose; ti su pokušaji redom bili osujećeni, jer se glavni uvjet, da Austrija uđe u rat, sve do 1859. nije ispunio. Zabilježeno je, da je srpska vlada nalazila načina da pomogne na bijegu mađarske emigrante; sve do nagodbe 1867, emigranti su ostajali u kontaktu sa Srbijom, kao što je i manjina vojvođanskih Srba surađivala s Mađarima u Ugarskoj u opoziciji protiv Austrije, kad se pokazalo da ova hoće da riješi problem Vojvodine protiv osnovnih srpskih zahtjeva. Za ove odnose (60-tih godina) kaže Hadrovics: austrijski apsolutizam »probudio je napokon osjećaj solidarnosti kod Srba, Hrvata i Mađara«, koji da su uzalud bili pokušavali da probude državnici. U stvari, činjenica je, da

su baš državnici na čelu s Kossuthom bili zabacili taj osjećaj solidarnosti, koji se manifestirao još 1848. Czartoryski, a ne Kossuth, vodio je akcijom za izmirenje 1848; a za 1859., kad Kossuth razvija diplomatsku aktivnost, nalik na onu Czartoryskog, još uvijek treba pitati za pravi sadržaj njegovih osnova. I zbog toga ne može se reći: »Kao prije (tj. 1848; Lj. K.), ovim pokretom za zbliženje dominirao je lik Kossutha« (str. 27).

Iz zatočenja u Maloj Aziji Kossuth šalje emisara Garašaninu: Vojvodanskim Srbima spreman je dati lokalnu samoupravu; a s obzirom na njihov revolucionarni zahtjev za sjedinjenje s Hrvatskom (ne i s Bosnom, kako hoće Hadrovics), pristaje, ali kao uvjet traži osiguranu vezu do Rijeke (str. 23). Kossuth je imao stalnog opunomoćenika u Beogradu; usprkos tome, što je odbacio Garašaninov prijedlog da se Srbima u Vojvodini dade poseban teritorij, odnosi su ostali dobri; Knićanin je predložio da se za Mađare drže u pripremi trupe, pod imenom pomoći, koju je Srbija bila dužna dati Austriji (str. 24).

Razvoj međunarodnih odnosa u početku 1859. odveo je kneza Mihajla Obrenovića u Pariz, ne bi li naišao na spremnost da se i istočno pitanje pokuša riješiti. Napoleon III. takvih osnova nije imao, već je savjetovao knezu da surađuje i vodi računa o pomoći, koju bi mu mogla dati Kossuthova akcija. To je kneza dovelo u London Kossuthu. Njihov razgovor prenio je iz Kossuthovih memoara (Meine Schriften aus der Emigration I, 1880, str. 437—452) Šišić u »Novostima« 16.—19. IV. 1926. Kossuth i knez Mihajlo složili su se u shvaćanju da Austrija i Rusija jednako ugrožavaju njihove narode, da je objema potreban nezavisan susjed a i da svoju nezavisnost mogu održati samo savezom sa svim slobodnim narodnim državama, koje treba da naslijede Tursku. U ime ovog podudaranja interesa knez Mihajlo je Kossuthu obećao svoju pomoć pri prenosu oružja za Mađarsku i pri odašiljanju Kossuthova emisara u Hrvatsku. Knez nije govorio o vojvodanskim Srbima; ali je govorio odmah u početku Kossuth, nadajući se, da knez ne će »ni s obzirom na Srbiju, ni s obzirom na svoje ugarske srodnike zahtijevati cijenu, koja bi stajala u opreci s teritorijalnom cjelovitošću i državnim jedinstvom Ugarske...« Knez se na ovoj misli nije zaustavio, pa mu je stoga bilo lako izjaviti, da se slaže s Kossuthovom osnovom o obrambenom savezu mađarsko-srpsko-vlaškom, t. j. o dunavskoj konfederaciji. O njoj je Kossuth rekao knezu slijedeće: »Ja sam uvjeren u to, da bi obrambeni savez nezavisne Mađarske, Hrvatske i Srbije i nezavisnih dunavskih kneževina protiv nekog napada izvana, za mir i nezavisnost Evrope protiv svake ekspanzije, bio mnogo sigurnija brana, nego li je dosadanja (Turska). Također ne vjerujem, da će bez te konfederacije i bez obnove Poljske evropski državni sistem na istoku postići normalnu konsolidaciju. Ako polazimo od pretpostavke, da bi baštinik turske vladavine mogla biti sloboda naroda, hoće li tada ti narodi svoju slobodu tražiti u sjedinjenju, ili — čuvajući svoju narodnu individualnost — u konfederaciji? To ovisi o njima, moguće je, da bih ja, promatrajući živ nacionalni osjećaj, kakav se primjećuje u Bugarskoj, Crnoj Gori, Bosni, držao savez vjerovatnijim, no to je tek puka konjunktura (»eine blasse Konjunktur«). (Kossuth, o. c., str. 447—448.)

Kossuth ne ostaje slučajno neodređen; kako je bio dužan uzvratiti na teze kneza Mihajla o ujedinjenju južnih Slavena, on će neposredno za ovim izjaviti, da je eventualno sjedinjenje južnih Slavena njegova srdačna želja. Ali da se to slabo slaže sa zahtjevom o integritetu Ugarske, jasno je; Kossuth je govorio o nezavisnoj

Hrvatskoj, ali ne i o nezavisnosti vojvođanskih Srba, a nemoguće je — govori se o slobodi naroda i na teritoriju Turske! — ako se zamišlja dunavska konfederacija, a pogotovo država južnih Slavena, ne zamisliti vojvođanske Srbe u srpskoj odnosno slavenskoj državi. Ako se, dakle, stave naporedo Kossuthove riječi namijenjene nepoznatoj budućnosti i djela, ili bolje što on isključuje da bi se moglo učiniti te godine 1859., to što on ne dopušta da se čini i te riječi protivrječne su među sobom i za momenat i za daleku budućnost, jer cjelovita Ugarska, za koju se radi 1859. i savez nezavisnih naroda na koji se pomišlja — nepomirljivi su. Ograde, koje se uvijek nanovo stavljaju kod priznavanja nacionalnih prava, hoće da sačuvaju uvijek isto: integritet Ugarske, t. j. hegemoniju Mađara. I ako se integritetu 1859. kao i 1848. žrtvuju prirodni saveznici, ugarski Slaveni, i borba protiv Austrije hoće da se povede eventualno i bez njih (to je glavna Kvaternikova zamjerka Mađarima), što onda Slaveni nakon eventualne mađarske pobjede imaju očekivati, nego li nametnutu konfederaciju, s mađarskom prevlasti? Iz takvih prikrivenih tendencija niču onda ovakve formulacije (knez Mihajlo i Kossuth prešli su na dogovor o pojednostima, usmjeren na skoru akciju): »Mi smo s obzirom na to (savez sa Hrvatima kad se Francuzi iskrcavaju na hrv. obali) spremni osigurati (!) Hrvatskoj potpunu slobodu, ako ona ne želi (!) održati 800 godišnju vezu s ugarskom krunom«, (Kossuth, o. c., str. 448). Ili: »Ako su Hrvatska i Slavonija nesklone odnosu od 1848., onda smo spremni, da njihovu nezavisnost priznamo pod izvjesnim uvjetima«. (Kossuth, o. c., str. 496). Zahtjev za integritetom ostaje stalan i u nacrtu ustava poslanom u Mađarsku; tu se narodnosti smatraju socijalnim fenomenom, nalik na vjerske zajednice, sa sličnim pravima (Kossuth, o. c., str. 497).

U svom prilogu »Tri projekta balkanske konfederacije« (Knjiga o Balkanu II, Beograd 1937., str. 180), K. N. Milutinović izlaže stariju i mlađu Kossuthovu koncepciju Podunavske konfederacije i s pravom ih ocjenjuje kao osnove, koje su prikriveno išle za održanjem odnosno učvršćenjem mađarske hegemonije. Autor bilježi i to, da su južnoslavenski politički mislioci, iz različitih historijskih situacija, u većini odbijali Kossuthovu koncepciju — vjerojatno zato, što je bila njegova. Pokazalo se već, da se Kossuth lako odriče svojih osnovnih principa, ako je kako bilo ugrožen integritet stare Ugarske.

Uostalom, sva su obećanja i sve nade oko akcije za oslobođenje Mađara g. 1859. naglo oborene primirjem, a zatim i mirom između Austrije i Francuske.

Hadrovics prelazi zatim na prikazivanje ustavnog stanja u Austriji od oktobra 1860 i kaže, da je pad apsolutizma izazvan činjenicom, »što se neprestano trebalo boriti žestokog izbijanja nezadovoljstva kod potlačenih naroda« (str. 29). Kao što je za 1848. na račun nacionalnog izdizao politički momenat (u srpskom pokretu), tako sada izdiže nacionalni na račun političkog u cijeloj Austriji, a socijalno-ekonomski zanemaruje uvijek jednako. Šezdesete godine bile su začetak izmirenja gospodujuće nacije i njene vladajuće klase s najjačim protivnikom, čija je opet vladajuća klasa uspjela da na novim temeljima učvrsti svoju staru vlast. Isti smisao njemačkog popuštanja Mađarima imalo je i ukidanje srpske Vojvodine u decembru 1860., koja je opet sjedinjena s Mađarskom. Za reakciju Miletića na taj događaj Hadrovics bilježi Tucindanski (ne Tucidenski!) članak s njegovim obećanjem preporođene Vojvodine. Od 1867. Miletićev program postaje izrazito južnoslavenski, no godine 1861—67 ispunjene su složenim istupanjem Miletićevih pristaša s Mađarima protiv Austrije, kako je to Miletić i najavio na srpskom saboru 1861, pobijajući svojim mađarofil-

skim stavom srpeke austrofile. U ovo vrijeme i Srbija, na čijem je čelu knez Mihajlo, sklona je Mađarima. No što se tiče Vojvodine, mađarski vođe, kao prije Kosuth, odbijaju zahtjev za posebnim srpskim teritorijem, premda inače obećaju Srbima realne povlastice (str. 31): uređenje južnougarskih županija po principu nacionalne većine. Specijalni Mihajlovi izaslanici (Ristić i Garašanin) bez uspjeha pregovaraju za stvar Vojvodine. Dotle se Miletić, proglašujući svojim principima poštivanje ustava i prava narodnosti, u stvari samo nada, »da ustavna Ugarska pruža dovoljno garancija za unapređenje slobodnog razvoja srpskog naroda« (str. 31). Srpsko pitanje ostaje neriješeno, prepušteno odlukama, koje će biti donijete izvan Vojvodine i bez nje.

Pruska pobjeda nad Austrijom 1866. zahtijevala je novu potporu staroj državi. To postadoše Mađari nagodbom od 1867; njima je, pored Nijemaca, dana u državi politička vlast, i time su oni od srpskih prijatelja postali njihovi gospodari, kako kaže Hadrovics. Nije zato čudo, što je srpsko-rumunjski (branio ga je i Miletić) nacrt zakona o narodnostima, čija je osnova bio zahtjev o ravnopravnosti naroda, odbijen na mađarskom saboru; taj je potvrdio 44. član zakona od 1868, koji na mađarskom teritoriju poznaje samo mađarsku naciju.

Miletićeva konsekvencija iz spoznaje, da je politika nade u mađarsku ustavnost besplodna, bio je velikobečkerečki program od 1869. Zahtijevajući konsekventnu ustavnost u Mađarskoj, Miletić prelazi u opoziciju. Vanjsko-politički program govori o sjedinjenju južnih Slavena i o potrebi suzbijanja austrijskih težnji za ekspanzijom prema Bosni i Hercegovini, i preporuča suradnju sa svim potlačenim ugarskim narodnostima. Program otvoreno kritikuje postojeće stanje i jednako otvoreno pokazuje izlaz iz njega — put ujedinjenja južnih Slavena, pa je time taj program baštinik sviju osnova, kojima je krajnji cilj uklanjanje stare Austrije i njenog sistema. Taj je program suvisli član u reagiranju austrijskih naroda na odnose, koji su se preživjeli, a koji su 1848. zadobili prvi jak udarac — veza, koja je izmakla Hadrovicsevom sudu, ali time nije ništa izgubila od svoje očitosti.

Ljerka Kuntić

NOVI PRILOZI PERIODIZACIJI RUSKE POVIJESTI

Prvi je zadatak kod pisanja povijesti svakog društva, da se naučno ispravno riješi pitanje periodizacije. A *periodizacijom* smatra se određivanje vremenskih (kronoloških) granica pojedinih društveno-ekonomskih formacija, t. j. njihova postojanja, razvitka i propadanja. Ona omogućuje, da se ustanove osnovne etape historijskog procesa, koje nam pokazuju, kako se u ogromnoj masi historijskih pojava može naći njihova unutarnja *zakonomjernost*. Na taj način kronološke oznake periode postaju u neku ruku *vanjski pokazatelji* djelovanja društvenih zakona. A budući da je historija svakoga društva (u klasno antagonističkim formacijama) historija klasnih borba, to nam sam intenzitet klasnih borba najbolje otkriva, kada nastaju nove društveno-ekonomske formacije, odnosno kada se društvo kvalitativno mijenja. Drugim riječima, vanjski znak, da je periodizacija povijesti nekog klasnog društva

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B